

Katerina Vaďurová

BENÁTSKÝ „POHÁR“ A DALŠÍ SKLENĚNÉ NÁLEZY Z HRADU SOVİNCE

Abstract

The article aims to present glass finds from Sovinec Castle, which are now stored in the collections of the Silesian Museum in Opava. Although only fragments of four glass objects have been preserved, these finds still tell a lot about the social conditions of the castle owners in the late Middle Ages and early modern times. Among the finds, a Venetian Goblet, which has no analogy in Moravia or Silesia yet, stands out.

Keywords: Sovinec Castle, glass, late Middle Ages, Renaissance, goblet, fly trap, window glass

Hrad Sovinec se nachází u stejnojmenné osady v okrese Bruntál, 13 km jižně od Rýmařova. Je situován na výrazné ostrožně v blízkosti historické cesty spojující Moravu se Slezskem. Hrad byl založen mezi léty 1329 až 1332 bratry Pavlem a Vokem z rodu Hrutoviců, později psaných ze Sovince. Sovinec tak nahradil jejich starší rodové sídlo – hrádek Huzová – odkud kolonizovali oblast Nízkého Jeseníku.¹

Páni ze Sovince patřili mezi nejvýznamnější a starobylé šlechtické rody, což v září roku 1479 potvrdil i Matyáš Korvín na reprezentativním shromáždění v Brně.² Ale již v roce 1480, po smrti Jaroslava ze Sovince a vymření hlavní sovinecké větve rodu, získal sovinecké panství poručník Jan Heralt z Kunštátu.

V roce 1490 se Janu III. Pňovskému ze Sovince hrad podařilo získat zpět pro rod. Jan III. Pňovský byl významnou moravskou osobností. Do roku 1493 zastával funkci nejvyššího olomouckého sudího, poté byl v letech 1494–1507 nejvyšším sudím moravského markrabství.³ Na přelomu 15. a 16. století začal Jan přestavovat hrad v reprezentativní rodové sídlo a na předhradí nechal zbudovat pozdně gotický palác. Jeho syn, Vok IV. Pňovský ze Sovince, od roku 1499 vykonával funkci olomouckého purkrabího a v letech 1516–1518 zastával úřad nejvyššího moravského sudího.⁴ Jeho panství se ale postupně zadlužovalo, jedním z důvodů mohla být i investice do těžby rud na sovineckém panství. Jeho potomci již zadlužené panství nedokázali udržet a nejpozději v roce 1545 jej prodali Kryštofovi z Boskovic. Smrtí bezdětného Ješka IV. Pňovského ze Sovince v roce 1548 pak vymřela i celá pňovická větev rodu pánů ze Sovince.⁵

Za Kryštofa z Boskovic pokračovaly přestavby hradu ale už v renesančním stylu. V roce 1578 hrad získal Vavřinec Eder ze Štiavnice a v roce 1623 jej koupil Řád německých rytířů. Záhy byl hrad dobyt dánskými vojsky a v roce 1643 i Švédy. V držení Řádu německých rytířů hrad zůstal až do druhé světové války. V roce 1945 byl těžce poškozen požárem.⁶

1 Miroslav PLAČEK, *Ilustrovaná encyklopédie moravských hradů, hrádků a tvrzí*, Praha 2007, s. 578. Zde i více informací o podobě a architektonickém vývoji hradu.

2 David PAPAJÍK, *Páni ze Sovince: dějiny rodu moravských sudích*, Praha 2005, s. 160–161.

3 Tamtéž, s. 185–186.

4 Celkem se ale jednání zemského soudu účastnil 40krát v letech 1508–1525; viz D. PAPAJÍK, *Páni ze Sovince*, s. 201.

5 Tamtéž, s. 205, 213–217.

6 Vice viz M. PLAČEK, *Ilustrovaná encyklopédie*, s. 578–582.

Obr. 1: Skleněné předměty z hradu Sovince.
Slezské zemské muzeum.

Soubor skla z hradu Sovince není příliš početný. Z roku 1954 pochází pouze horní části skleněné mucholapky z čirého nazelenalého skla (přír. č. 54/70). V roce 1978 byly na lokalitě, bohužel bez bližších nálezových okolností, nalezeny další skleněné předměty – střední část poháru, či spíše číšky na nožce, se zaštípaným vláknam kolem dna kupy (inv. č. M 768), zlomek kupy poháru zdobeného barevnými emaily s figurálním motivem (inv. č. M 769) a celý okenní terčík s přehnutým okrajem (inv. č. M 767).

1. Poháry

Poháry různých tvarů, které začaly kolem poloviny 15. století vyrábět benátské sklárny, se staly symbolem renesančního sklářství a nedlouhou součástí servisu stolního skla. Nejdříve se jednalo o číšky, které byly připojeny na nožku, později již o klasické poháry složené ze tří základních částí – kupy, nožky a patky. Výrobky benátských sklářů záhy dosáhly takové obliby, že bylo sklo podle benátského stylu – *Façon de Venise* – vyráběno i v řadě dalších zemí.⁷ V archeologických souborech se v období renesance setkáváme s různými typy pohárů od jednoduchých pohárů s tyčinkovitým dříkem a nezdobenou kupou až po poháry zdobené dekorem rytným diamantovým hrotom nebo malbou emaily a zlacením.

V zemích Koruny české se první poháry objevují vzácně už od 14. století. Na Moravě jsou doloženy například v Brně a Konůvkách.⁸ Z českého Slezska pochází nejstarší doklady užívání pohárů z doby kolem přelomu 15. a 16. století.⁹ Teprve kolem poloviny 16. století se ale poháry šíří a stávají se běžnou součástí vybavení šlechtických i měšťanských domácností.

V renesanci byly v českých zemích nejčastěji používány poháry s polovejčitou kupou, ale podle benátských, tyrolských a nizozemských vzorů byly vyráběny i poháry s vretenovitou kupou. Inspirací českým sklářům byly také benátské poháry se zvonovitými a miskovitými kupami s balustrovými dříky. Méně běžné byly poháry s kalichovitou a vícebokou kupou, které byly rozšířené především od 90. let 16. století do 1. čtvrtiny 17. století.¹⁰ České sklárny produkovaly většinou nádoby z lehce nazelenalého až téměř bezbarvého skla. Vzácně jsou doloženy i exempláře ze skla barevného, například sytě modrého.

1.1. Pohár nebo „číška na nožce“?

V roce 1978 byl na hradě Sovinci nalezen unikátní benátský pohár vyrobený z kvalitního bezbarvého skla (obr. 1: 1). Z poháru se zachovala spodní část mírně kónické kupu s jednoduchou hladkou nožkou. Lze předpokládat, že kupa, kolem jejíhož dna je ovinuté silnější zaštípané vlákno, byla původně kalichovitá jako u ostatních pohárů tohoto typu. Pohár stejného tvaru,

⁷ *Façon de Venise* je styl skla vyráběného především v 16. a 17. století na jiných místech než v Benátkách, ale s využitím benátských vzorů a technik. Prestiž benátského skla byla v Evropě tak velká, že benátské skleněné výrobky byly napodobovány francouzskými, německými, nizozemskými, španělskými, anglickými i českými skláři. Výrobu skla v benátském stylu v těchto zemích často zahájili právě skláři přicházející z Benátek. Tyto „imitace“ mohou být natolik podobné, že je obtížné je na pohled odlišit od originálního benátského skla.

⁸ Na Moravě jsou poháry doloženy například v Konůvkách a v Brně. Viz Zdenka HIMMELOVÁ, *Sklo ze zaniklé středověké osady Konůvky – Glasgegenstände aus der Mittelalterlichen Ortswüstung Konůvky*, Časopis Moravského muzea – vědy společenské 78/1–2, 1990, s. 134, č. kat. 26, Obr. 2:9; David MERTA – Marek PEŠKA – Hedvika SEDLÁČKOVÁ, *Příspěvek k poznání středověkého skla z Brna – Ein Beitrag zur Erkenntnis mittelalterlicher Glases aus Brno*, Pravěk NŘ 12, 2002, s. 378.

⁹ Hedvika SEDLÁČKOVÁ, *Středověké sklo z Opavy*, Památky archeologické 95, 2004, s. 238, obr. 8:103.

¹⁰ Olga DRAHOTOVÁ a kol., *Historie sklářské výroby v českých zemích. I. díl: Od počátků do konce 19. století*, Praha 2005, s. 164–166.

se zlaceným pruhem pod okrajem, je znázorněn na obraze Albrechta Altdorfera *Lot a jeho dcery* z roku 1537 [obr. 2].

Na rozdíl od klasických renesančních poháru, které jsou vyrobeny ze tří částí, je pohár ze Sovince vyroben pouze z částí dvou – z kupy a nožky s patkou. Technicky vzato se tak nejedná o pohár, ale o číšku na nožce.¹¹ Poháry ze dvou částí jsou považovány za starší než poháry trojdílné a představují mezistupeň mezi číškami a běžnými renesančními poháry. Tyto poháry začaly kolem poloviny 15. století vyrábět benátské sklárny z kvalitního sodno-popelového skla.¹² Kolem poloviny 16. století již byly ale zcela nahrazeny „pravými poháry“ trojdílné stavby. Pro potvrzení původu poháru v benátských sklárnách by bylo zapotřebí provést analýzy prvkového složení skla a srovnat je s benátskými výrobky.

Obr. 2: Lot a jeho dcery. Albrecht Altdorfer, 1537.

Kunsthistorisches Museum Wien. Dostupné z: <https://www.khm.at/objektdb/detail/53>.
Citováno ke dni 25. 1. 2021.

Na Moravě poháry tohoto typu zatím postrádáme, přestože v období 2. poloviny 15. až počátku 16. století je zde benátské sklo doloženo. V Brně a Olomouci jsou benátské výrobky zastoupeny například číškami se žebry s emaily a zlacením.¹³ Benátská číška s motivem kentaurů pochází z Prostějova a zřejmě patřila Pernštejnům.¹⁴ Také majitelé hradu Cvilína¹⁵ a někteří bohatí opavští měšťané měli v tomto období přístup k benátskému sklu, jak dokládají nálezy láhví a číšek s nálepy ze sodného skla.¹⁶ Přísun kvalitního benátského skla na Moravu

11 V německé literatuře jsou nádoby tohoto typu označovány jako *Becher am Fuss* nebo *Becher mit Stiel*, v anglické jako *footed beakers*.

12 Hedvika SEDLÁČKOVÁ – Dana ROHANOVÁ – Branislav LESÁK – Petra ŠIMONČÍČOVÁ-KOÓŠOVÁ, *Late Gothic and Early Renaissance Glass from Bratislava, ca. 1450–1550*, Památky archeologické 107, 2016, s. 384, tab. 1:A5.

13 Hedvika SEDLÁČKOVÁ a kol., *Glass in Brno and Moravia ca. 1200–1550, vol. I. Assessment of finds*, Brno 2019, s. 130–131.

14 Karel HETTEŠ, *Benátské sklo. Katalog Uměleckoprůmyslového muzea v Praze*, Praha 1973, č. 7.

15 Hedvika SEDLÁČKOVÁ, *Archeologické nálezy skla z hradu Cvilín u Krnova, okr. Bruntál – Archäologische Glasfunde auf der Burg Cvilín (Schellenburg) bei Krnov (Jägerndorf)*, Bezirk Bruntál (Freudental), Vlastivědný věstník moravský 56/4, 2004, s. 369–370, 373.

16 H. SEDLÁČKOVÁ, *Sředověké sklo z Opavy*, s. 242–243; Kateřina BŘEČKOVÁ, *Středověké sklo z Opavy II. Nálezy skla z archeologických výzkumů na ulici Masařská 6, Pekařská – Kolářská a Mnišská – Mezi Trhy*, Památky archeologické 108, 2017, s. 271–273.

a do českého Slezska souvisí s obnovením obchodních kontaktů s Itálií za vlády Matyáše Korvína a s jeho působením v těchto regionech.

Kompletní poháry identického tvaru jako sovinecký exemplář, navíc často bohatě zdobené emaily a zlatem, se dochovaly v muzejních sbírkách po celém světě. Tvarově totičný benátský pohár pochází z blíže neurčené lokality z Čech a v současné době je uložen v *J. Paul Getty Museum*. Pohár je také vyroben z bezbarvého skla a je zdoben malbou emaily s heraldickým motivem (erb Liechtenbergů) a zlacením. Kolem dna široce rozevřené kupy je ovinuto zaštípané vlákno, stejně jako u nalezu ze Sovince [obr. 3]. Datován je do období mezi lety 1500 až 1530. Heraldickými symboly (erb Litevského velkovévodství) je zdoben i pohár uložený v národním muzeu v Litvě, který patřil Alexandrovi Jagelonskému a byl vyroben kolem roku 1500 pravděpodobně na objednávku velkovévodského paláce ve Vilnius. ¹⁷ S královským dyorem jiného panovníka – Matyáše Korvína – je spojen pohár bohatě zdobený emaily s erby Uher a Českého království vyrobený kolem roku 1480.¹⁸

Benátský pohár s kupou zdobenou groteskním motivem a se žebrovanou nožkou je uložen v *Corning Museum of Glass* a je datován do let 1500–1525.¹⁹ Pohár identického tvaru, ale vyrobený ze smaragdově zeleného skla, je součástí sbírek *Victoria and Albert Museum*. Pohár je zdoben medailony muže a ženy a byl vytvořen v Benátkách mezi lety 1475–1500.²⁰ Luxusní poháry zdobené zlatem a emaily s portréty muže a ženy představovaly zřejmě dary k zásnubám nebo svatbě. Tímto exemplářem ale výčet poháru tohoto tvaru zdaleka nekončí.

Torzovité jsou podobné benátské poháry doloženy v archeologickém materiálu z prostředí nejvyšších společenských vrstev na Slovensku a v Maďarsku. Na Bratislavském hradě byl nalezen pohár s kalichovitou kupou zdobenou barevnými emaily a zlacením [obr. 4].²¹ V horní části je mezi dvěma pruhy bílých a červených teček pás zlatých šupin,²² ve spodní části tvorí motiv červené a modré hadí ornamenty oddělené bílými vertikálními liniemi. Dno kupy je ovinuto zaštípaným vláknem. K poháru se dochovalo také víko. Nezdobený exemplář větších rozměrů byl získán z odpadní jímky z Bratislavské Ventúrské ulice 3, kde v letech 1464 až 1490 pod patronátem Matyáše Korvína fungovala Academia Istropolitana.²³ Z poháru stejného typu pochází zlomek žebrované patky z tmavé modrého skla, který byl nalezen v Krásné nad Hornádom.²⁴

Celkem pět poháru identického tvaru pochází z Bardějova. Podle písemných zpráv byly tyto poháry objednány městskou radou královského města Bardějova kolem roku 1500. Již v roce 1473 ale město založilo sklárnu, která fungovala až do roku 1873. Poháry mají shodný tvar

17 National Museum – Palace of the Grand Dukes of Lithuania. Dostupné z: http://v1.valdovurumai.lt/Istorija/Rumu_istorija.en.htm. Citováno ke dni 25. 1. 2021.

18 Rudolf von STRASSER – Sabine BAUMGÄRTNER, *Licht und Farbe. Dekoriertes Glas Renaissance, Barock, Biedermeier: Die Sammlung Rudolf von Strasser*, Schriften des Kunsthistorischen Museums, Band 7, Wien 2002, s. 20, obr. 2, č. 1.

19 Dostupné z: <https://www.cmog.org/artwork/goblet-grotesque-decoration>. Citováno ke dni 25. 1. 2021.

20 Dostupné z: <http://collections.vam.ac.uk/item/O987/goblet-unknown/>. Citováno ke dni 25. 1. 2021.

21 H. SEDLÁČKOVÁ – D. ROHANOVÁ – B. LESÁK – P. ŠIMONČÍČOVÁ-KOÓŠOVÁ, *Late Gothic and Early Renaissance Glass*, s. 373–374, obr. 2:1.

22 Motiv rybích šupin byl v renesančním benátském sklářství velmi rozšířený a uplatňoval se na různých tvarach nádob (poháry, džbány, misky atd.).

23 H. SEDLÁČKOVÁ – D. ROHANOVÁ – B. LESÁK – P. ŠIMONČÍČOVÁ-KOÓŠOVÁ, *Late Gothic and Early Renaissance Glass*, s. 373–374, obr. 8:4.

24 Klára FÜRYOVÁ – Marta JANOVÍČKOVÁ, *Středověké sklo v sbírkách archeologického ústavu SNM – Mittelalterliches Glas in den Sammlungen des Archäologischen Institutes des SNM*, in: *Zborník Slovenského národného múzea 80 – História 26*, 1986, s. 209, obr. 15:B1.

Obr. 3: Pohár s heraldickým motivem, 1500–1530.

Uloženo v Getty Museum. Dostupné z: <http://www.getty.edu/art/collection/objects/1014/unknown-maker-goblet-with-the-arms-of-liechtenberg-bohemian-1500-1530/>. Citováno ke dni 25. 1. 2021.

Jagelonského²⁹ a měli tak jistě přístup k luxusnímu zboží, mezi které patřilo i kvalitní a velmi ceněné benátské sklo. Nelze vyloučit, že pohár obdržel některý z nich jako dar od panovníka.

1. 2. Pohár s emaily

Renesanční stolní sklo je na hradě Sovinci zastoupeno pouze jediným fragmentem poháru s emaily a zlacením, který byl pravděpodobně dílem některé z českých skláren [obr. 1:4]. Z poháru se bohužel dochoval pouze zlomek okraje nálevkovité kupy. Pod okrajem byl původně

kupy jako sovinecký exemplář, ale mezi kupou a patkou mají vloženy velké nody se žebry, kupu zdobí městský erb.²⁵ Dva z poháru se navíc liší provedením patky, která je vyrobena z tmavě modrého skla. Poháry tohoto typu, ale s kupou zdobenou vertikálními žebry, jsou doloženy také v Maďarsku, ve Visegrádu²⁶ a Kőszeg.²⁷ Fragment poháru z vysoce kvalitního bezbarvého skla z hradu Solymár nedaleko Budapešti je na základě nálezů mincí Zikmunda Lucemburského a Alberta Habsburského datován do poloviny 15. století.²⁸

Na základě výše jmenovaných poháru nalezených při archeologických výzkumech a poháru s erby či portréty uložených v muzejních sbírkách je zřejmé, že tyto nádoby nebyly běžným obchodním artiklem, ale byly vyráběny na objednávku konkrétních uživatelů z nejvyšších sociálních vrstev.

Pohár ze Sovince lze na základě analogií datovat do závěru 15. až do 1. třetiny 16. století, do doby, kdy hrad vlastnil rod Pňovských ze Sovince. Je pravděpodobné, že se na hrad dostal právě za dob Jana III. Pňovského († 1507), případně jeho syna Voka IV. Pňovského ze Sovince († 1531), kteří oba zastávali významné funkce v českém království. V jejich době patřil rod pánu ze Sovince mezi politickou elitu země, udržovali kontakty s královským dvorem Matyáše Korvína i Vladislava

zlaný pás ohraničený shora bordurou z dvou řad červených a žlutých emajlových teček a zespodu jednou řadou žlutých teček. Kupa poháru byla zdobena figurálním motivem, ze kterého se ale zachovala pouze hlava muže s kloboukem s bílým perem.

Tento styl malovaného dekoru v kombinaci se zlacením byl oblíbený především v období 2. poloviny 16. a v 17. století a vedle poháru se uplatňoval zejména na vysokých válcovitých číších.³⁰ Mezi oblíbené náměty patřily biblické výjevy, heraldické, alegorické, společenské motivy, lovecké scény a bajkové náměty.

Poháry zdobené barevnými emaily, zlacením nebo dekorem rytmém diamantovým hrotom představovaly luxusnější zboží vyráběné v domácích sklárnách, přesto byly dostupné i pro širší městské vrstvy. V českém Slezsku se s nimi setkáváme pouze sporadicky, ale řada takto zdobených poháru a číší se zachovala v muzejních sbírkách.

Pohár zdobený malbou emaily je znám také z hradu Čivilín u Krnova. Pod okrajem je zlacený pruh ohraničený z obou stran bordurou z emajlových teček. Pod tímto pásem je nápis „DOMINI“ a malba, ze které se zachovala pouze část hvězdy nebo květiny. Pohár byl vyroben z nazelenalého skla.³¹ Unikátním nálezem je pohár z bezbarvého skla získaný z odpadní jímky na Drábežím trhu v Opavě. Nálevkovitá kupa poháru je zdobena malbou emaily v hnědé, žluté, bílé a zelené barvě. Kolem okraje je pás bílých konvalinek, což byl v Čechách i ve Slezsku velmi oblíbený motiv, pod ním se nachází bordura ze žlutých a hnědých teček a zlacený pruh, po němž se zachovaly jen nepatrné stopy. Kupa je vertikálními liniemi rozdělena do několika částí, které jsou dále děleny do mřížky a její jednotlivá pole jsou vyplňena květinami. Tento dekor je unikátní a zatím nebyly nalezeny žádné analogie.³²

2. Mucholapka

Snaha o zlepšení hygienických podmínek v renesančních domácnostech se promítla i do sortimentu sklářských výrobků. Vedle nápojového skla se tak začínají objevovat i nádoby, které lze rádit ke sklu hygienickému. Od přelomu 15. a 16. století až v 17. století se v archeologických souborech objevují specifické nádoby s esovitým profilem s malým dovnitř vmačknutým otvorem v horní části označované jako „mucholapky“. V horní části bývají opatřené krátkou

Obr. 4: Pohár z Bratislavského hradu.
Foto: M. Strnad, archiv H. Sedláčkové.

25 H. SEDLÁČKOVÁ – D. ROHANOVÁ – B. LESÁK – P. ŠIMONČÍČOVÁ-KOÓŠOVÁ, *Late Gothic and Early Renaissance Glass*, s. 373–374.

26 Edit MESTER, *Research of Medieval Glass vessels and glasshouses in Hungary*, in: Beiträge zur Mittelalterarchäologie in Österreich 19, Wien 2003, fig. 1:9.

27 Katalin H. GYÜRKY, *Glasimporte und Glasherstellung im Mittelalterlichen Ungarn*, in: Beiträge zur Mittelalterarchäologie in Österreich 19, Wien 2003, abb. 4:1.

28 Edit MEGYERYI, *A solymári vár középkori üvegletei*, Alapszakos szakdolgozat. Eötvös Loránd Tudományegyetem, Budapest 2012, s. 28, obr. 72.

29 D. PAPAJÍK, *Páni ze Sovince*, s. 171, 179, 181.

30 Například O. DRAHOTOVÁ a kol., *Historie sklářské výroby*, příloha ke kap. 3, obr. 1, 4, 6, 20.

31 Nepublikovaný materiál, uložen v Městském muzeu v Krnově. Za poskytnutí informací děkuji Mgr. Břízovi.

32 Hedvika SEDLÁČKOVÁ – Kateřina VAĎUROVÁ, *Krása středověkého a renesančního skla*, Ostrava 2019, s. 26, obr. na s. 27.

výlevkou ovinutou silnějším hladkým vláknem, která směřuje šikmo vzhůru nebo vodorovně. Dno bývá mírně vpichnuté. Často jsou zdobeny optickým dekorem a obvykle jsou vyrobeny z tenkostenného lehce nazelenalého skla.

Zlomek jednoho takového exempláře byl nalezen i na hradě Sovinci. Jedná se o fragment horní části nádobky s kruhovým otvorem uprostřed, která je vyrobena z nazelenalého skla [obr. 1:3]. To bylo běžně vyráběno v českých, moravských i slezských sklárnách.

Jak napovídá název, jednou z možností použití těchto nádob je k chytání hmyzu. Někteří badatelé ale uvažují o možnosti jejich využití při odsávání mateřského mléka.³³ Vzhledem k tomu, že nádoby založené na stejném principu, jen mírně odlišného tvaru, se objevují až do 20. století, kdy je prokázáno jejich užívání k lapání obtížného hmyzu, lze i u nálezů starších předpokládat tuto funkci. K jejich účelu navíc odkazuje i fakt, že tento předmět byl ještě donedávna českými skláři označován jako „muchák“. Termín „mucholapka“ se objevuje až v současných archeologických a uměleckohistorických textech.³⁴ Princip fungování mucháku/mucholapky je jednoduchý: hmyz vlezl do nádoby horním otvorem, lákán sladkou tekutinou uvnitř, ale vyleztl nebo vyletěl stejným otvorem už nemohl. Po jisté době bylo potřeba obsah mucholapky vylít, k čemuž sloužila výlevka v horní části nádoby. Ta byla po dobu používání zřejmě uzavřena zátkou. Podrobněji se vývojem mucholapek zabýval M. Gelhar.³⁵

Mucholapky patří v českých zemích mezi poměrně běžné archeologické nálezy z historických center měst v období 2. poloviny 16. a v 17. století. Doloženy jsou například v Olomouci,³⁶ Opavě,³⁷ Plzni a Praze.³⁸ Objevují se jak v nezdobeném provedení, tak s dekorem vzniklým předfouknutím baňky skla do kovové formy, nejčastěji se žebry.

3. Okenní sklo

Vedle dutého skla tvořilo významnou součást produkce středověkých i raně novověkých skláren sklo okenní. Již od 13. století se okenní sklo šíří nejdříve v církevním prostředí a nejvyšších společenských vrstvách, ale již záhy se dostává i do lépe situovaných měšťanských domácností. Vedle různobarevných okenních tabulek, mnohdy zdobených malbou, byly k zasklívání oken od 14. století používány i kruhové terčíky. Jednotlivé okenní terčíky byly spojovány pomocí olověných profilů a prostory mezi nimi byly vyplněny trojúhelníkovými výplněmi vyštipanými z jiných terčíků nebo tabulek. Většinou jsou vyrobeny ze skla nazelenalého, méně často našedlého nebo téměř bezbarvého, ale objevují se i terčíky ze slabě modrozeleného či lehce naftalového skla. Vedle výrobků domácích skláren bylo ve středověku do českých zemí dováženo sklo z Benátek,³⁹ ale také z německých skláren.

³³ Jaroslav PODLISKA – Anna PROKOPOVÁ, *Archeologický nález skleněné odsávačky mateřského mléka. Příspěvek k poznání specifických typů raně novověkého skla*, in: Historické sklo 5. Sborník pro dějiny skla, Čelákovice 2011, s. 131.

³⁴ Michal GELNAR, *Princip je stejný, mění se tvar. Poznámka k vývoji typologie neobvyklého skleněného předmětu*, Časopis společnosti přátel starožitnosti 121/3, 2013, s. 130, pozn. 1.

³⁵ Tamtéž, s. 130–137.

³⁶ Josef BLÁHA – Tomáš DROBNÝ – Ivo HLOBIL – Pavel MICHNA – Hedvika SEDLÁČKOVÁ, *Renesanční Olomouc v archeologických nálezech. Sklo, slavnostní keramika a kachle. Archeologické výzkumy Památkového ústavu v Olomouci 1973–1996*, Olomouc 1998, s. 97.

³⁷ Hana TERYNGEROVÁ, *Kolekce renesančního skla z opavských archeologických nálezů*, in: Sborník Památkového ústavu v Ostravě, Ostrava 1997, s. 72. Vedle těchto publikovaných nálezů z Dolního náměstí 18 pocházejí mucholapky i z laby další lokalit, ale materiál dosud nebyl publikován.

³⁸ O. DRAHOTOVÁ a kol., *Historie sklářské výroby*, s. 174 – tab. 15:VII.3, s. 177 – tab. 18:V.1–2.

³⁹ Eugen von CZIHAK, *Schlesische Gläser*, Breslau 1891, s. 4.

V archeologických souborech z 15. století již tvoří okenní sklo běžnou součást.⁴⁰ Proto neprkvapí zjištění, že alespoň některá okna na hradě Sovinci byla zasklená. Na hradě byl ale nalezen pouze jeden kompletní okenní terčík s přehnutým okrajem o průměru 9,7 cm [obr. 1:2], což nedovoluje utvořit si představu o původním vzhledu a kompozici oken. Terčík je vyroben z nepříliš kvalitního nazelenalého skla typického pro české sklárny.

Vzhledem k dlouhé životnosti okenního skla, které mohlo přestát i několik generací, nelze okenní terčík bliže datovat. Tento typ terčíků s přehnutým okrajem byl běžně používán od 14. století až do novověku. Terčíky s přehnutým okrajem a podobným průměrem (kolem 9,5 cm) byly nalezeny na řadě lokalit v Opavě v kontextu 2. poloviny 15. až 16. století.

Závěr

Soubor skla z hradu Sovince je sice početně chudý, ale přesto rozšiřuje vhled do každodenního šlechtického života na sklonku středověku a v raném novověku. Nález benátského poháru spíše než o obchodních kontaktech s Benátkami svědčí o výjimečném postavení pánu ze Sovince, kteří mohli pohár získat (například darem) při některé z návštěv panovnického dvora. Otázkou zůstává, jaké další luxusní stolní sklo měli majitelé hradu k dispozici. Ostatní nálezy – pohár s emaily, mucholapka i okenní sklo – sice také svědčí o vyšší kultuře stolování i bydlení, kterou bychom ve šlechtickém prostředí očekávali, ale představují již běžnou produkci českých sklářských hutí. Bohužel, na vytvoření uceleného obrazu o skleněném zboží užívaném na hradě Sovinci nám tyto skromné nálezy nepostačují.

Srováme-li skla nalezená na Sovinci se soubory z jiných šlechtických sídel v českém Slezsku a na severní Moravě, zjistíme, že i jinde se vedle běžných typů dutého skla objevují unikátní skleněné nádoby, které z městského prostředí neznáme. Například na hradě Cvilín u Krnova byl v souboru skla z období pozdní gotiky a rané renesance nalezen pohár německé provenience i další importované nádoby⁴¹ a sklo dovážené z německých skláren je doloženo i v Rýmařově-Hrádku.⁴² Co se týká skla renesančního tvarosloví, pochází většina dosud publikovaných souborů skel z městského prostředí. Ze šlechtických sídel v českém Slezsku a na severní Moravě byl publikován pouze kvalitativně bohatý soubor z janovického zámku, kde bylo vedle skla z regionálních skláren nalezeno i sklo benátské, německé a tyrolské.⁴³

⁴⁰ Vice viz například Eva ČERNÁ, *Svědectví archeologických nálezů okenních skel – Zeugnis archäologischer Fensterglasfunde*, in: Svorník. Sborník příspěvků z 2. konference stavebněhistorického průzkumu. Okna a dveře, Praha 2004.

⁴¹ H. SEDLÁČKOVÁ, *Archeologické nálezy skla z hradu Cvilín*, s. 372–373.

⁴² Jiří KAREL, *Středověké sklo na rýmařovském hrádku*, Informační zpravodaj, Nový Jičín 1993, tab. 2:2.

⁴³ Jiří KAREL, *Kolekce fragmentů renesančního skla ze zámku Janovice u Rýmařova*, Střední Morava: vlastivědná revue 23/44, 2017, s. 91–104.

Venetian "Goblet" and Other Glass Finds from Sovinec Castle

Summary

The set of glassware from Sovinec Castle is not very numerous, it contains one small window pane and fragments of three vessels. The lower part of the Venetian goblet with a bowl swathed in a chipped thread and a with a simple stem is a unique find [Fig. 1:1]. Unlike the classic Renaissance goblets, which are made of three parts, the goblet from Sovinec is only made of two parts – a bowl and a stem. This type of goblet was made from high-quality soda-ash glass in Venetian glassworks in the second half of the 15th and at the beginning of the 16th century. This is the only find in the Czech lands so far; several examples are known to come from Slovakia [Fig. 4] and Hungary.

Another fraction comes from a Renaissance goblet decorated with enamels comprising a figural motif and gilding [Fig. 1:4], which was probably the work of regional glassworks. This style of decor was popular from the middle of the 16th century and in the 17th century and, in addition to goblets, it was used mainly on tall rummers. The group of hygienic glassware includes a fragment of a fly trap – a container used to catch insects [Fig. 1:3]. Fly traps were a common find in the Czech lands from the second half of the 16th century and in the 17th century.

The Venetian goblet testifies, rather than the trade contacts with Venice, to the exceptional position of the lords of Sovinec, who were able to obtain the goblet during one of the visits to the royal court. It is probable that the cup arrived at the castle during the time of John III Pňovský or his son Vok IV Pňovský from Sovinec, who both held important positions. In their time, the family of lords from Sovinec were members of the political elite of the country; they maintained contact with the royal court of Vladislav Jagelonský, thus having access to luxury goods, including Venetian glassware. Other finds – a goblet with enamels, a fly trap, and a small window pane – also testify to a higher culture of dining and dwelling, but they already represent a common production of Czech glassworks. Unfortunately, these rare finds are not sufficient to create a comprehensive picture of the glassware used at Sovinec Castle.